AVATUD KÜSIMUSED SUULISES ARGIVESTLUSES

ANDRA RUMM

Küsimused on oluline keelevahend meie igapäevasuhtluses. Nende detailne analüüs aitab mõista suhtluse olemust ning selles valitsevaid norme, mida me vesteldes järgime. Küsimust defineeritakse harilikult selle eesmärgi järgi täita küsija teadmistes infolünk (Metslang 1981: 5), ent nendega saab teha muidki tegevusi peale küsimise.

Eesti keeles ei ole suulise argisuhtluse põhjal avatud küsimusi üksikasjalikult analüüsitud. Kirjakeele põhjal on küsimuste vormi ja seoseid lauseliikmetega käsitlenud Helle Metslang oma uurimuses „Küsilause eesti keeles" (1981) ning nende kohta on peatükk eesti keele teaduslikus grammatikas (EKG II: 170–172). Küsimuste suhtlusfunktsioonidega need tööd ei tegele. Tartu Ülikooli suulise suhtluse töörühm on uurinud statistiliselt küsimuste vormi ja suhtlustegevusi ametlikes infodialoogides (Hennoste jt 2009a; 2013). Helen Kõrgesaar (2014) on analüüsinud küsimusi eesti lastele suunatud kõnes. Ka välismaa uurijad ei ole suulise dialoogi põhjal avatud küsimusi põhjalikult käsitlenud. Neid on vaadeldud Nijmegeni Max Plancki Psühholingvistika Instituudi projektis, milles kümne keele argivestluste põhjal analüüsiti küsimuste vormi ja suhtlustegevusi (ingl *social action*; vt Stivers, Enfield 2010). Projekti raames anti lühiülevaade avatud küsimuste küsisõnade ja nende funktsioonide kohta (Enfield jt 2010), kuid neis uurimustes puudub avatud küsimuste põhjalik kvalitatiivne analüüs.

Siinses artiklis on vaatluse all avatud küsimuste (eriküsimuste) vormivahendid ja nendega tehtavad suhtlustegevused eesti suulises argivestluses. Analüüsin, milliste küsisõnadega avatud küsimusi igapäevasuhtluses moodustatakse ja kas küsimused on vormistatud lause- või fraasikujulistena. Lause all pean silmas finiitverbi sisaldavat üksust. Finiitverbita ühe- või mitmesõnalist üksust käsitlen fraasina. Need võivad olla grammatilised fraasid (nt nimisõnafraas), aga ka muud fraasilised (finiitverbita) üksused. Analüüsi käigus vaatlen, kas suhtlustegevuste ja vormivahendite vahel on seoseid. Saadud tulemusi võrdlen eesti ametlike infodialoogide ja indoeuroopa keelte argivestluste põhjal saadud arvandmetega.

1. Vestlusanalüüsi meetod

Eri uurimissuundades on koostatud erinevaid küsimuste tüpoloogiaid, näiteks loogikal põhinev küsimuste tüpoloogia (Metslang 1981) või hoidjakeele küsimuste tüpoloogia (Kazakovskaja, Balčiūnienė 2012). Siinne töö järgib vestlusanalüüsi põhimõtteid, mistõttu olen võtnud suhtlustegevuste määramisel aluseks Max Plancki instituudi uurimisprojekti jaoks koostatud küsimuste tüpoloogia. See on olemuselt empiiriline ja avatud: kategooriad kujunevad

näidete analüüsi tulemusel ja uusi kategooriaid võib aja jooksul lisanduda. (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 8–10)

Vestlusanalüüsi aluseks on arusaam, et suhtlus ei ole kaootiline, vaid selles valitsevad normid, mida vestlejad järgivad. Suhtluses esinevad aja jooksul välja kujunenud praktikad, millega tehakse kindlaid suhtlustegevusi. (Drew, Heritage 2006: xxii–xxiv) Näiteks üldküsimuse puhul vormistatakse kinnitusküsimus tüüpiliselt partikliga *jah* või jutustava lausega ning infoküsimus partikliga *kas* (Hennoste jt 2013). Norme võidakse rikkuda, ent normivariandid ja normirikkumised vormistatakse erinevalt (normi rikkudes kasutatakse mingit teist väljendusviisi). Vestlusanalüüsis ei tõlgendata normi statistika kaudu, sest norme järgiv suhtlus on niikuinii domineerivam. (Hennoste 2000a: 2230) Vestlusanalüüs on seega kvalitatiivne lähenemine. Siinses artiklis esitan ka esinemissagedusi, kuid põhirõhk on vestluskatkete kvalitatiivsel mikroanalüüsil.

Suhtluslingvistid uurivad, missuguseid keelelisi (grammatilisi) vahendeid vestlejad suhtlustegevusteks kasutavad. Lähtutakse sellest, et keel (süntaktilised vahendid, sõnavara, intonatsioon jm) mõjutab suhtlust kui oma põhilist kasutuskeskkonda ja suhtlus mõjutab omakorda keelt. (Selting, Couper-Kuhlen 2001)

Võtet, millega vestlusanalüütikud suhtlust analüüsivad, nimetatakse järgneva vooru tõestusprotseduuriks (ingl *next-turn proof procedure*). Uurija võrdleb vooruga tehtavat tegevust (nt küsimust) sellele järgneva vooru reaktsiooniga. (Hutchby, Wooffitt 2006: 15) Näiteks küsivormis lause võib olla infosoov või seisukohavõtt. Partneri reaktsioonist nähtub, millise tegevusena tema seda lauset tõlgendas. Küsilause esitaja reaktsioon vastusele viitab omakorda sellele, kas vastaja tõlgendas küsilausega tehtavat suhtlustegevust tema arvates korrektselt. Kui küsija on rahul partneri tõlgendusega, läheb vestlus sujuvalt edasi. Analüüsiks vajalikud voorud esitatakse üldjuhul näidetes, mis lubab lugejal esitatud analüüsi kontrollida, nt:[1]

L: **`mida ma `siia kaussi panen.**
(0.3)
E: `puhastatud `maasikad.
(1.8)
L: mm?

Küsilause *mida ma siia kaussi panen* võib tahta infot objekti kohta või esitada seisukoha, et kaussi pole midagi panna. Vestluspartneri vastus *puhastatud maasikad* näitab, et tema tõlgendas eelnevat lauset küsimusena. Küsija *mm* tõestab, et teda rahuldas vastaja tõlgendus, vastasel juhul oleks ta algatanud paranduse.

[1] Näited pärinevad Tartu Ülikooli suulise keele korpusest. Transkriptsioonimärgid: . langev intonatsioon; , poollangev intonatsioon; ? tõusev intonatsioon; (.) mikropaus: 0.2 sekundit või lühem; (1.2) pausi pikkus sekundites; ` rõhutatud sõna; >...< kiirendatud lõik; <...> aeglustatud lõik; : hääliku venitamine; @...@ hääle kvaliteedi muutumine; s(h)õna (sulgudes *h* sõna sees): sõna on lausutud naerdes; $...$ naerva häälega öeldud sõna või pikem lõik; *...* vaiksem jutt; %...% pahura häälega öeldud sõna või pikem lõik; mt matsutamine; AHA (suurtähed) hääle kõvendamine; = kokkuhääldatud sõnad; .hh häälekas sissehingamine; [ ] pealerääkimine; {või} halvasti kuuldud tekstilõik või kõneleja nimi; (( )) transkribeerija kommentaar; hehe lahtise suuga naer.

2. Avatud küsimuste vorm ja funktsioon suulises argivestluses

Avatud küsimusi vormistavad küsisõnad *mis*, *kes*, *milline*, *kumb*, *kus*, *millal*, *kuidas*, *miks*, *kui* jt, kusjuures potentsiaalne vastus ei ole küsimusega ette antud (nt *Mis Jüri teeb?*). Peale küsisõnade võivad küsituuma moodustada regulaarselt esinevad pikemad küsiühendid, mis on vormistatud *mis-* või *kui-*sarja abil (nt *mida teha*, *kui pikk*) (EKG II: 170–171), ning suulises kõnes ka partiklid *ah* ja *mh*. Suulises suhtluses võidakse küsisõnata moodustada lünkküsimusi, kus kõneleja esitab lause algusosa, mille partner peab lõpetama (nt *V: ja `aadress oli `Kalda `tee? / H: £ `kolmkend kui ma `õieti `mäletan. £.*). Sellised küsimused on iseloomulikud suulisele ametlikule infodialoogile. (Hennoste jt 2009a)

Uurimismaterjali moodustavad 271 autentset argidialoogidest pärinevat vestluskatket, mis on kogutud Tartu Ülikooli suulise keele korpusest (Hennoste jt 2009b). Vestluskatked sisaldavad üksikküsimust ja seda ümbritsevat konteksti. Analüüsis tulid esile neli avatud küsimustega tehtavat suhtlustegevust:

Infosoov (144 küsimust / 54 %) ootab vastuseks infot, et täiendada küsija teadmisi (nt *kus `koo*[*lis ta*] *`käib=ä.*).

Retooriline küsimus (65 / 24 %) ei oota partnerilt vastust, kuid võib eeldada reaktsiooni (nt *mis=sin `imelikku on.*).

Partneri parandusalgatus[2] (55 / 20 %) lähtub kuulaja leitud probleemist kõneleja jutus. Paranduse teeb küsimusele vastates probleemi põhjustaja, s.o kõneleja (nt *M: `mis konspekti. / L: tekstoloogia.*). Teisalt võib esineda ka parandusi, kus kõneleja algatab iseenda jutu peale paranduse ja ootab, et kuulaja teda parandaks (Schegloff jt 1977: 364–365) (nt *L: mm * mis ta `om see `rektor teil. * / K: `Tulviste=vä.*).

Enesele suunatud küsimus[3] (5 / 2 %) ei oota partnerilt reaktsiooni, sellised küsimused on suunatud küsijale endale (nt >*`kuidaz=zeda=`nimetada* < @ *se=oli= nagu* < *`seminar `pidu.*>).

Kaks küsilauset liigitusid rühma „Muu". Ülejäänud tüpoloogias välja toodud suhtlustegevusi (kinnituse soov, hinnang, ettepanek/pakkumine/soov, vastuse tingimuste täpsustamine; vt nende kohta Hennoste 2013 jt: 8–10) ei esinenud siinses materjalis. Kõigepealt vaatlen tegevusi, mis ootavad partnerilt vastust: infosoov ja parandusalgatus. Seejärel analüüsin tegevusi, mis otseselt vastust ei oota: retooriline küsimus ja enesele suunatud küsimus.

2.1. Infosoov

Infosoove moodustatakse järgmiste küsisõnadega: *mis* (65), *kuidas* (25), *kui* (18)[4], *kes* (17), *kus* (10), *miks* (6). Kolmel korral on kasutatud küsisõnu *millal*, *kuna* ja *milline*, ühel korral *kumb*. Infosoovid on vormistatud 126 korral lausena (88 %) ning 18 korral fraasina (12 %).

Näites 1 vestleb perekond koju helistamisest. Siin esitatud *millal*-küsimus on vormistatud lausekujulisena.

---

[2] Seda tüüpi parandusalgatust Max Plancki instituudi töörühma tüpoloogias ei eristatud, vt Stivers, Enfield 2010.

[3] Hennoste jt (2013) on kasutanud terminit *pomin* (ingl *outloud*).

[4] *kui* võis küsiühendist puududa (nt *`palju seal `sees oli sis,*).

(1) 01 T: ja=siss `Sirje peaks sulle `helistama ja=s=ma `kunagi `helistan koju.
02 (0.9)
03 E: [nojah]
04 T: [ma=i=`tea]=kas=
05 E: **=a `millal sa `elistad.**
06 (2.0)
07 T: ma arvan=et=kas `kolmapäev või `neljapäev.
08 (0.7)
09 I: * {eee[e?]} *
10 E: [`õh]tupoolik või `ommikupoolikul.
11 (0.5)
12 T: õhtupoolikul.

Ema küsib tütrelt, millal ta koju helistab (rida 5). *millal*-küsimus võib käia kellaaja, päeva, päeva osa, nädalapäeva, kuu vms kohta, mistõttu ei ole ühemõtteliselt selge, mille kohta ema täpsemalt infot soovib saada. Seega võib avatud küsimuse vastusele järgneda veel täpsustavaid küsimusi, nagu siin on alternatiivküsimus: *õhtupoolik või ommikupoolikul* (rida 10).

Harva on infoküsimused vormistatud fraasina. Näites 2 vaidlevad sõbrad musta tee joomise üle.

(2) 01 E: `oled seda `musta `joond üldse=vä.
02 R: @ `m(h)mudugi `ole:n. @
03 (.)
04 E: **kuna.**
05 (0.4)
06 R: $ `Haagel oligi üks `pakk [teda.] $
07 E: * [ah õi]ge jah. *

E küsib aja järele küsisõnaga *kuna* (rida 4). Siin on küsija saanud vormistada infosoovi pelgalt küsisõnaga, sest *kuna* küsib infot vahetult eelneva vooru kohta ja suhtluses kehtib norm, et vestlejad reageerivad eelnevale voorule (vt Schegloff 2007). Näites 1 järgneb küsimuse esile kutsunud voorule veel paus ja paar vooru (rida 3 ja 4), seetõttu jäänuks pelgalt fraasiga vormistatud küsimus ebaselgeks.

Lisaks illustreerib näide 2 seda, et üks küsimus võib väljendada mitut suhtlustegevust. Küsijat E ei huvita üksnes teejoomise aeg, vaid tema eesmärk on vestluspartneri väide kahtluse alla seada. E tahab aja kohta infot tõestuseks, et R on seda teed joonud. Sellele viitavad kaks asjaolu. Real 1 esitatud küsimus sisaldab sõna *üldse*, mis seab kahtluse alla küsimusega esitatud propositsiooni ('Ma ei usu, et sa oled seda musta teed joonud.'). Lisaks vastab R aja kohta käivale *kuna*-küsimusele hoopis koha kohta infot andes (rida 6). Saadud info tõestab, et R on seda musta teed joonud, mistõttu E peab vastust relevantseks (rida 7). Küsimuse puhul eeldatakse, et vastuse tähenduskategooria mahub küsituumaga ette antud piiridesse (vt nt Metslang 1981). Teatud juhtudel ei pruugi see nii olla, nagu näites 2, kus *kuna*-küsimus ei ole tüüpiline infoküsimus.

Mitme suhtlustegevuse korraga esinemine ei ole fraasiliste küsimuste eripära, sama kehtib lauseliste kohta. Näites 3 arutavad sõbrad sünnipäevapeo eel kartulisalati retsepti üle.

(3) 01 K: **[`mille]=jaoks=sul `sibulat üldse `vaja=[on]**
02 S: > [kartuli]`salati sisse. <
03 K: `SIBULAT.
04 (0.5)
05 K: `mis `ajast,
06 (1.0)
07 S: ma=i=`tea.
08 K: **kesse paneb `SIBULAT `karttuli[`salati `sisse.]**
09 S: [{-}] * pannakse, *
10 K: `TOOREST `SIBULAT.
11 (1.4)
12 S: hästi=`vähe, ja seda tehakse `ka nagu `ästi ästi `pulbriks nagu.
13 (0.8)
14 S: [{-}]
15 K: **[a=miks] nad `üldse seda panevad=sis.=**
16 S: =maitse `pärast pidi: `hullult nagu `oluline olema.

Näide 3 algab sellega, et K vastab S-i küsimusele sibula kohta (puudub näites) omapoolse küsimusega *mille jaoks sul sibulat üldse vaja on* (rida 1). Esmapilgul on see tavaline infoküsimus, millele S reageerib kui infopäringule, vastates, et sibulat on vaja kartulisalati sisse (rida 2). Samas sisaldab K küsimus partiklit *üldse*, mis seab kahtluse alla selle sibula tarviduse. Samal põhimõttel on moodustatud kõik K järgnevad nii avatud kui ka üldküsimused (real 1, 3, 5, 8, 10): need sisaldavad infopäringu kõrval seisukohta, et kartulisalati sisse ei käi sibul. Vestluspartner reageerib kõigile neile küsimustele kui infosoovidele (real 2, 7, 9, 12, 16).

Miks peidab K oma seisukoha esitamise küsimuste taha? Jutustava lause vormis väide (nt *Keegi ei pane kartulisalati sisse sibulat*) on intensiivsem kui küsilause vormis väide (*kesse paneb sibulat kartulisalati sisse*), kuna küsimus annab partnerile võimaluse uut teavet jagada (uusi argumente esitada, infolünka täita). Seega pehmendatakse sel moel oma seisukoha esitamise viisi. Vastuvaidlemine pole suhtluses eelistatud tegevus, mistõttu võivad vestlejad peita mittenõustumise infopäringu taha. Peale selle saab öelda, et seda tüüpi küsimustega seatakse vestluspartneri teadja roll kahtluse alla.

Vestluspartner S reageerib kõikidele küsimustele kui infoküsimustele, mitte kui seisukohta väljendavatele küsimustele. See pakub talle selgemalt võimaluse partneri teadmistes olevat infolünka täita (isegi kui seda infolünka tegelikult pole) ja käsitleda vestluspartnerit kui endast madalamal, mitteteadja positsioonil olijat (vt Heritage 2012). Enda asetab S vastajana kõrgemale, teadja positsioonile.

2.2. Parandusalgatus

Avatud küsimustega algatatakse kahte tüüpi parandusi: 1) kuulaja algatatud ja kõneleja tehtud parandusi ehk partneri parandusalgatusi ning 2) kõneleja algatatud ja kuulaja tehtud parandusi. Mõlema tüübi puhul on probleem kõneleja tekstis.

Suhtluses tajutakse normina seda, et probleemi põhjustaja ehk kõneleja teeb ise paranduse. Sellest tulenevalt esineb partneri parandusalgatusi (ja eneseparandusi) rohkem. Parandused, milles probleemi lahendab kuulaja, on

suhtluses harvad ja mitte-eelistatud. (Schegloff jt 1977) Siinse töö materjalis on 55 parandusalgatust. Neist 47 parandust on kuulaja algatatud ja kõneleja tehtud parandused (näited 4–6) ning kaheksa parandust on kõneleja enda algatatud ja kuulaja tehtud parandused (näide 7). Seega kehtib see suhtlusnorm ka eesti keeles.

Sõltuvalt probleemi lokaliseerimise täpsusastmest jagunevad avatud küsimusega moodustatud partneri parandusalgatused kahte liiki: avatud algatused ja probleemi lokaliseerivad algatused (Mihkels 2013: 29, 35). Avatud parandusalgatus muudab probleemseks terve eelmise vooru. See vormistatakse küsisõnadega *mida*, *kuidas*, *mis* ja partiklitega *ah*, *mh*. Harva kasutatakse üldist lauset, mis osutab otseselt kuulmisprobleemile (nt *Mis sa ütlesid?*). Lokaliseerivat algatust vormistavad küsisõnad, nagu *kes*, *kus*, *millal*[5] (*V: .hh kuidas sul `seal läks. / H:* ***kus.*** */ V: .hh `Eve juures.*), või küsisõnad koos eelmise vooru probleemosa kordusega (*H: `said sis nüd mingid siidiid=vä /* ***J: mis sidiid*** */ H: mängudega*).

Siinse uurimuse materjalis on avatud algatusi 17 (36 %) ja lokaliseerivaid 30 (64 %).[6] Paranduste algatamisel valitseb küsisõna *mis* (37 korral). Viiel korral on kasutatud paranduse algatamiseks küsisõna *kus* või partiklit *ah*; kahel korral küsisõnu *milline* või *kuidas*; ühel korral küsisõnu *kes*, *miks*, *mitu* või partiklit *mh*.

Parandusi vormistatakse argivestluses eeskätt fraasiga (45 korral / 82 %), lauseid on üle nelja korra vähem (10 / 18 %). Fraasidega algatatakse nii avatud kui ka probleemi lokaliseerivaid parandusi. Avatud parandusi algatavad avara tähendusega küsisõnad *mis*, *misasja*, *mida*, *kuidas* ning partiklid *ah* ja *mh* (näide 4). Järgnevas näites on perekond lõpetanud kaardimängu.

(4) 01 P: % [{-} veel] `midagi.%
02 (0.5)
03 E: **mh?**
04 (2.4)
05 E: `mis sa ütlesid.
06 P: ma tahan $ `veel `midagi. $

Real 1 ütleb poeg arusaamatu lause, mille peale algatab ema partikliga *mh* avatud paranduse. Ta ei saa 2,4 sekundi jooksul vastust, mistõttu ta kordab algatust küsilausega *mis sa ütlesid*, näidates, et tema algatatud parandus on endiselt jõus. *Mis sa ütlesid* ei lokaliseeri samuti raskuskohta. Samas toob see esile, et tegemist on kuulmisprobleemiga, mis lubab järeldada, et ka eelneva algatuse põhjustas kuulmisprobleem. Real 6 teeb poeg paranduse, arvatavasti korrates oma eelnevat lauset.

Lokaliseerivad algatused on vormistatud küsisõnadega (*mis*, *mille*, *mida*,

[5] Seda, kuidas vestlejad vahet teevad, kas sama grammatiline vorm tähistab avatud või lokaliseerivat algatust, ei ole eesti keeles lähemalt analüüsitud (nt *mida* võib algatada mõlemat tüüpi parandusi).

[6] Max Plancki instituudi partneri parandusalgatuste projekti raames leiti, et inglise keeles on avatud küsimusega tehtud avatud algatusi 51 % ja lokaliseerivaid 49 % (Kendrick 2015: 179); vene keeles vastavalt 35 % ja 65 % (Baranova 2015: 559). Nähtub, et eesti keelega sarnaneb vene keel: rohkem kasutatakse lokaliseerivaid algatusi. Eesti ja vene keeles on enam käändeid, mis võimaldavad probleemi täpsemalt lokaliseerida. Seda teemat tuleks põhjalikumalt analüüsida.

kus, *kes*, *miks*) või *mis*-küsisõna ja eelneva vooru probleemosa kordusega. Näites 5 on parandus algatatud küsisõnaga *kes* ja taustal on mõistmisprobleem. Selles vestluses räägib T, et tal tuleb teha koolis inglise keeles ettekanne ja et ta peaks seda harjutama.

(5) 01 T: [`Päts is] `konsidöd tu `bii ö `ledžentäri `figö in `estõunian `histori.
02 bla=bla=bla=bla=bla=bla=[bla]=bla=blaa
03 L: **[kes.]**
04 T: `Konstantin Päts.

Real 1 esitab T lause oma ettekandest, alustades nimega Päts, millele järgneb ingliskeelne jutt ja pikk *bla-bla*. Sellele peale rääkides küsib L real 3 *kes*. See on konkreetse tähendusega nominatiivis küsisõna, mis viitab sellele, et probleemiks on isik. Real 4 teeb T paranduse: *Konstantin Päts*. Eesnime lisamine viitab sellele, et T tõlgendas parandusalgatust mõistmisprobleemile viitavana. Siin on näha, et avatud küsimusega vormistatud lokaliseeriva paranduse algatamisel piisab vaid küsisõna esitamisest, kui küsisõna on küllalt kitsa tähendusega ja selle kääne viitab probleemse sõna vormile. Sellisel juhul saab vestluspartner ühemõtteliselt aru, mis jäi kuulaja jaoks problemaatiliseks.

Kolmel juhul on kuulaja algatatud ja kõneleja tehtud parandused vormistatud lausena. Näites 6 mängib perekond kaarte, kus omavahel on moodustanud paarid ema ja tütar ning isa ja poeg.

(6) 01 I: `selle te pidit `tappa saama.
02 (3.8)
03 E: **$ ota `kuidas see kõlas $**
04 (0.6)
05 I: selle te [pidite `tappa] saama.
06 T: [nad `sonivad.]
07 (0.4)
08 E: hehe

Real 1 ütleb isa, et selle kaardimängu kaotavad ema ja tütar. Pausi järel küsib ema naerdes *ota kuidas see kõlas*. Ema küsimus võib olla seotud kuulmisprobleemiga. Küsimuses kasutatud partikkel *ota* markeerib tagasiminekut eelneva teksti juurde (Keevallik 2005: 543–544). Selliselt haakub *ota* partneri parandusalgatusega. Teisalt on naerdes lausutud küsimus hinnangulise ja aasiva alatooniga, pannes isa varasema teksti kahtluse alla. Isa vastab ema küsimusele oma vooru kordusega *selle te pidite tappa saama* (rida 5). Puhas kordus osutab, et isa võis tõlgendada ema küsimust kuulmisprobleemile viitava algatusena. Teisalt tähistab kordus reaktsiooni aasivale küsimusele. Kordus väljendab seda, et isa jääb oma seisukoha juurde, kuid samal ajal aitab see teema sulgeda, ennetades konflikti.

Ema küsimust *ota kuidas see kõlas* saab tõlgendada parandusalgatusena, ent ka mittenõustumisena isa väitega *selle te pidit tappa saama*. Mittenõustumine ei ole suhtluses eelistatud tegevus, mistõttu ema peidab mittenõustumise parandusalgatuse taha (vt selliste juhtumite kohta Kendrick 2015: 182–183). Seega kasutab ema parandusalgatust kaheks tegevuseks, nii probleemile osutamiseks kui ka mittenõustumise väljendamiseks.

Parandusi, kus paranduse algatab kõneleja ja teeb kuulaja, esineb materjalis kaheksa, neist seitse on vormistatud lausena. Näites 7 räägivad ema ja isa lastele, kuidas neil möödus metsapoliitika arenguprogrammi arutlemine.

(7) 01 E: [`meilt oli] kuus `inimest, (.) meie `metskonnast. (0.6) a paljud `metskonnad
02 olid `ültse esindamata? (1.8) **> mitu `metskonda `oli esitatud `isa. <**
03 (0.7)
04 I: seal oli muidug=`Võrumaa oli `koos=siss Võru < `maakond `Tartu, > (1.3) **>**
05 kes=säl `veel olid. **<** (0.2) `Põlva, (1.6) > Valga `ka=oli={ju}. <

Ema räägib real 1, kui palju inimesi oli arenguprogrammi arutlemisel. Sellele järgneb 1,8-sekundiline paus (rida 2), mis viitab probleemile. Probleemi olemust näitab küsimus *mitu metskonda oli esitatud isa.* Tegu on parandusalgatusega, mille probleemi sõnastab kõneleja ise ja paranduse tegemist oodatakse kuulajalt. Isa teeb paranduse, loetledes metskondi.

Kõneleja algatatud ja kuulaja tehtud parandused on siinse töö materjalis seotud unustamisega. Paranduse algataja on neis näidetes episteemiline autoriteet ehk teadja, kuid tal on meelest läinud osa infost ja ta palub vestluspartnerit appi meenutama. Alguses proovib kõneleja ise probleemi lahendada ja alles siis pöördub vestluspartneri poole. See näitab, et vestluses eelistatakse probleemi tekitaja leitud lahendust (vt Schegloff jt 1977).

Analüüsitavast materjalist selgub, et lausekujulist parandusalgatust võib pidada mittenormikohaseks. Esiteks seepärast, et sel puhul on parandusalgatuse taga veel midagi enamat kui pelgalt soov kuulmis- või mõistmisprobleemi lahendada (näide 6). Teiseks on lausekujulised parandused põhiliselt kõneleja algatatud ja kuulaja tehtud parandused (näide 7). Nendes teeb paranduse vestluspartner (kuulaja), mitte probleemi põhjustaja (kõneleja), seetõttu on need vestluses harvad ja pole eelistatud.

2.3. Retooriline küsimus

Retooriliste küsimuste eesmärk on edastada väidet, seisukohta, etteheidet, keeldu, vaidlustust jm. Retoorilise küsimuse esitaja on tegelikult teadja ehk episteemiline autoriteet. Seetõttu ei eelda see küsimus tingimata vastust, sest sisaldab sellele vastust juba iseeneses. (Heritage 2012: 20, 24) Küll aga võib partner neile kuidagimoodi reageerida (vt Laanesoo 2012, 2014).

Analüüsitud materjalis esineb 65 retoorilist küsimust. Retoorilisi küsimusi vormistatakse põhiliselt *mis*-küsisõnaga (51 korral), kuid ka küsisõnadega *miks* (7), *kus* (4), *kes* (3) ja *kuidas* (2). 54 retoorilist küsimust on vormistatud lausena (83 %), 11 fraasina (17 %). Retoorilised küsimused võivad käia vestluses toimuva tegevuse kohta ja keelata selle tegevuse jätkamist. Küsilauseline vorm võib pehmendada keeldu, lisaks saab seda teha ka naer, nagu näites, kus vestlevad üliõpilane (K), tema vanaema (Le) ja vanatädi (La). Parasjagu käib vestlus hiirte püüdmisest.

(8) 01 La: [ei] täna täna päeval oli kahekümne `esimene lõksu läin.
02 (1.0)
03 K: sa `loed neid jah.
04 (.)
05 La: mh jah

06 K: riputad `ülesse jah. [`näe] seal vaata Maile ripuvadki. (.) ((osutab seinal
07 rippuvatele ravimtaimevihtadele))
08 La: [ei]
09 Le: **$ a: `m(h)ida sa a(h)jad. $**
10 La: ((naerab lõbusalt)) hehe

Real 1 räägib La, et neil jäi hiir lõksu kinni. Aasivate küsimuste ja nende vastuste järel (ridadel 3–8) sekkub vanaema Le vestlusesse K-le suunatud küsilausega *a mida sa ajad* (rida 9). Hoolimata küsilause vormist ei eelda see vastust, vaid toimib keeluna ('Ära luiska!'). Lisaks sellele, et vanaema on kasutanud keelu pehmendamiseks küsilause vormi, on ta lausunud selle naerdes, mis nõrgendab veelgi keeldu. Tema eesmärk on anda märku, et K ajab tühja juttu. Nii nagu direktiivsetele retoorilistele küsilausetele on üldiselt omane markeeritud sõnavara (Laanesoo 2014), nii ka siin kasutab vanaema neutraalse sõna *rääkima* asemel sõna *ajama*.

2.4. Enesele suunatud küsimus

Puhtaid omaette ja pominal iseendale esitatud küsimusi materjalis ei ole (nt *Kuhu ma need võtmed nüüd paningi?*). Kõik viis enesele suunatud küsimust on eneseparanduslikud, seostudes järjeotsimisega, ning lausekujulised. Otsimine on üks eneseparanduse operatsioone: kõneleja peatab oma teksti ja püüab sobivat sõna leida ning võita aega keeleüksuse formuleerimiseks. Järjeotsimisele viitavad pausid, üneemid (nt *ee*), kordused, venitused jm. (Vt nt Hennoste 2000b)

Enesele suunatud küsimusi on vormistatud kolmel korral küsisõna *mis* abil, ühel korral *kes* või *kuidas* abil. Näites 9 vestlevad sõbrannad ja E räägib oma tööst.

(9) E:
01 sis=ma `umbes `tegin seal (0.3) ja=`sis=`see `Reena (0.4) `nagu (0.4)
02 `pani=mul= `suurema=$`p(h)algan(h)umbri $ .hhh ku=ma=`ootasin =onjo. .hhh
03 st=oli=vaja=`raha `ära jagada. (0.3) ja siis `pärast=ta `tegi:=eeeeeeee`sellise:
04 (1.3) mt.hhh @ **>`kuidaz=zeda=`nimetada <** @ se=oli= nagu <
05 `SEMINAR`PIDU.> /---/

E jutustab sõbrannadele, et tema töökohal korraldati üritus. Ta püüab üritust kuidagi kategoriseerida (read 3–4), ent ei oska sellele nime anda. Seepeale hakkab ta sõna otsima, algatades paranduse sõnalõpu venituse (*`tegi:*), üneemi (*eeeeeeee*) ja pika, 1,3-sekundilise pausi abil. Seejärel eksplitseerib E real 4 sõnaotsimise, esitades küsilause *kuidas seda nimetada*, ning hakkab kohe, ilma teiste vastust ootamata, ise selgitama: *se oli nagu seminarpidu*. Kuna keegi E vestluspartneritest ei tea sellest üritusest midagi, ei saa nad teda vastuse leidmisel aidata. See tõestab, et küsimus on suunatud endale.

3. Avatud küsimuste vormi ja funktsiooni seoseid

Suhtluslingvistid otsivad seoseid keeleüksuste suhtlustegevuse (funktsiooni) ja vormi vahel, kusjuures oletatakse, et teatud tegevusi vormistatakse kindlate vahenditega (Selting, Couper-Kuhlen 2001). Artiklis olen vaadanud, kas avatud küsimusega tehtud suhtlustegevus vormistatakse lause või fraasina ning milliste küsisõnadega seda tehakse. Avatud küsimused on analüüsitud materjalis põhiliselt lausekujulised (72 %), fraase esineb vähe (28 %). Sealjuures on infosoovid ja retoorilised küsimused põhiliselt lausekujulised (vastavalt 88 % ja 83 %).

Parandusalgatuste puhul on vastupidi: nende seas on lauseid vähe (18 %) ja domineerivad fraasid (82 %). Parandusalgatusi on kahte tüüpi ning need vormistatakse suhtluses erinevalt.

1) Kuulaja algatatud ja kõneleja tehtud parandused on pea alati fraasid (44/47; näited 4–5), lausevormilised parandused on harvemad (3/47). Parandusalgatus haakub otseselt eelneva vooruga, mistõttu piisab selle vormistamiseks pelgalt fraasist (vt ka Hennoste jt 2013: 26).

2) Kõneleja enda algatatud ja kuulaja tehtud parandused on eeskätt lausekujulised (7/8; näide 7). Need parandused on olemuselt mitte-eelistatud, kuna nendes ei lahenda probleemi selle põhjustaja, vaid hoopis kuulaja.

Kuigi vestlusanalüüsis ei tehta järeldusi üldjuhul statistika alusel, võib nentida, et harva esinevad variandid on markeeritud (mitte-eelistatud). Analüüs näitab, et lausevormilistele kuulaja algatatud ja kõneleja tehtud parandustele on omane veel midagi kui ainult soov kuulmis- või mõistmisprobleemi lahendada. Nii võidakse vestluses mittesoositud suhtlustegevusi, nagu mittenõustumist, peita parandusalgatuse taha (näide 6). Ka fraasid võivad väljendada korraga mitut suhtlustegevust, kuid lause annab selleks laiemad võimalused. Nimelt kehtib suhtluses põhimõte teha nii vähe tööd kui võimalik (Levinson 1998), näiteks vormistada parandusalgatus fraasina. Kui vestleja on otsustanud algatada paranduse maksimaalsete vahenditega (lausega), peab selleks olema mingi lisapõhjus.

Seega nähtub vestlustest, et fraasikujuline parandusalgatus on markeerimata ja eelistatud normivariant, lausekujuline parandusalgatus markeeritud ja vähem eelistatud.

Infosoovide ja retooriliste küsimustega on olukord teistsugune, need tegevused vormistatakse eeskätt lausena. On näha, et info hankimiseks ja seisukohtade jm hinnanguliste tegevuste väljendamiseks ei piisa minimaalsetest keelelistest vahenditest. Seda näiteks seepärast, et infosoovid ei tarvitse käia vahetult eelneva teksti kohta, vaid võivad algatada uue teema.

Kõige enam vormistatakse avatud küsimusi *mis*-küsisõna ja selle käänetega (156 korral / 59 %; vt tabel 1). Ülejäänud küsisõnu ja -partikleid kasutatakse harva (keskmiselt *à* 4 %). *mis*-küsisõna vormidest domineerib nominatiiv (128 / 82 %), *mis* prevaleerib nii kogu materjalis kui ka igas suhtlustegevuses eraldi. Samas täidab *mis*-küsisõna erinevate tegevuste juures erinevat rolli. Infosoovides on *mis*-küsisõna infohankimise teenistuses: sellega võib küsida objekti, tegevuse, aja, viisi või põhjuse kohta. Retoorilistes küsimustes saab *mis*-küsisõnaga väljendada seisukohta, etteheidet, keelata mingi tegevuse tegemist jne. Parandusalgatustes võimaldab *mis* üksi või koos eelmise vooru probleemallika kordusega küsida eelneva jutu kohta.

Miks eelistatakse avatud küsimusi vormistada *mis*-küsisõnaga, kuigi

selleks on teisigi vahendeid? Põhjus seisneb selles, et *mis* on üldise tähendusega, küsimustades mis tahes semantilist kategooriat (aeg, objekt, tegevus, viis jne). Oma tähendusavaruse tõttu saab sellega moodustada küsiühendeid. Näiteks küsiühend *mis kuus* tahab infot kuu kohta, samas kui küsisõna *millal* võib küsimustada muuhulgas aastat, kuud, päeva, kellaaega. Sel moel vähendab küsija vastaja vaeva, ahendades määramispiirkonda, kust vastaja vastust valib. Ühelt poolt avara tähenduse (üksi esinedes) ja teisalt kitsa tähenduse tõttu (küsiühendit moodustades) on *mis*-küsisõna võtnud teiste küsisõnade rollid enda kanda.[7]

Kui infosoovides kasutatakse palju erinevaid küsisõnu (*mis*, *kuidas*, *kui*, *kes*, *kus* jne), siis retoorilisi küsimusi ja parandusalgatusi vormistatakse ennekõike teatud küsisõnadega. Retoorilises küsimuses on need *mis* ja *miks*. See näitab, et avatud küsimuste küsisõnade seas on suhtumise ja emotsioonide väljendamise põhivahendid *mis* ja *miks*. Parandusalgatuses prevaleerivad *mis*, *ah* ja *kus*, kusjuures partneri parandusalgatuse kaks tüüpi vormistatakse erinevalt. Kuigi *mis* (sh *mida*) on omane mõlemale tüübile, erineb selle tähendusavarus tüübiti. Avatud algatuses on *mis* avara tähendusega, määrates probleemseks terve eelmise vooru. Koos probleemallika kordusega moodustab *mis* küsiühendi (nt *mis konspekti*) ja on kitsama tähendusega. Avara tähendusega küsisõna *kuidas* ja partiklit *ah*/*mh* kasutatakse avatud algatuses, samas kui lokaliseerivas algatuses kasutatakse konkreetsema tähendusega küsisõnu: *kes*, *kus* ja *mis* muudes käänetes (*mille*). Järelikult on eri suhtlustegevuste vormistamiseks kindlad küsisõnad ja -partiklid.

Kui argivestluses on infosoove 54 %, retoorilisi küsimusi 24 % ja parandusalgatusi 20 %, siis Hennoste jt uuritud ametlikus infodialoogis on infosoove 68 %, parandusalgatusi 17 % ning vastuse tingimuste täpsustamisi 14 % (Hennoste jt 2013: 10–12). Argivestluses esineb ka retoorilist küsimust, mis toob esile küsija hinnangut, suhtumist vms, kuid ametlikus vestluses ei esine seda tegevust pea üldse. Infodialoogides on enam tegevusi, mis soovivad infolünga täitmist: infosoov ja vastuse tingimuste täpsustamine. Neist viimast tegevust argivestlustes ei esinenud. Argises ja ametlikus registris on partneri parandusalgatusi ühepalju (17 %), kuid argivestluses esineb ka vähem eelistatud tüüpi parandusi: kõneleja algatatud ja kuulaja tehtud parandusi (3 %). Lausete ja fraaside kasutus sarnaneb registriti: fraasidega moodustatakse parandusalgatusi, lausetega vormistatakse kõiki teisi suhtlustegevusi. Küsisõnade tarvitus erineb registriti: *mis*-küsimusi on argidialoogides pea kaks korda enam, samas kui infodialoogides on kasutusel rohkem muid variante, nagu küsisõnad *kus*, *millal*, *kui* või lünkküsimus (nt *ja aadress oli*…).

Need tulemused peegeldavad registritevahelisi erinevusi. Ametlikus vestluses domineerivad infohankimised, ent argivestluses esineb nende kõrval ka küsija suhtumist ja emotsioone väljendavaid tegevusi. Mõlemas registris viiakse läbi sarnane hulk parandusalgatusi – suulisusest johtuvalt ei saa neid kummaski registris vältida.

Inglise, hollandi, taani ja itaalia argidialoogidega (Stivers 2010; Englert 2010; Heinemann 2010; Rossano 2010) võrreldes on eesti argivestlustes enam retoorilisi küsimusi (eesti keeles 24 %, muudes 1–8 %). Taani keeles on avatud küsimustega vormistatud retoorilisi küsimusi 1 %. Itaalia, hollandi ja inglise keele materjalis jäeti retoorilised küsimused kõrvale. Kõrvale jäetud materjali

[7] *mis*-küsimuse domineerimist argivestluses tuleks eraldi ja põhjalikumalt kirjeldada.

Tabel 1. Küsisõnade ja -partiklite esinemissagedus suhtlustegevuseti.[8]

Küsisõna	Infosoov	Parandusalgatus		Kõneleja algatatud, kuulaja tehtud PA*	Retooriline küsimus	Enesele suunatud küsimus	Kokku
		Avatud	Lokaliseeriv				
mis	41 % (53)	4 % (5)	13 % (17)	4 % (5)	35 % (45)	2 % (3)	100 % (128)
mida	29 % (4)	29 % (4)	21 % (3)	–	21 % (3)	–	100 % (14)
mis muudes käänetes	57 % (8)	–	14 % (2)	7 % (1)	21 % (3)	–	100 % (14)
mis-sari kokku	42 % (65)	6 % (9)	14 % (22)	4 % (6)	33 % (51)	2 % (3)	100 % (156)
kuidas	83 % (25)	7 % (2)	–	–	7 % (2)	3 % (1)	100 % (30)
kes	77 % (17)	–	5 % (1)	–	14 % (3)	5 % (1)	100 % (22)
kui-sari	95 % (18)	–	–	5 % (1)	–	–	100 % (19)
kus	53 % (10)	–	26 % (5)	–	21 % (4)	–	100 % (19)
miks	43 % (6)	–	7 % (1)	–	50 % (7)	–	100 % (14)
ah/mh		100 % (6)	–	–	–	–	100 % (6)
Muud**	83 % (10)	–	17 % (2)	–	–	–	100 % (12)
Kokku	54 % (151)	6 % (17)	11 % (31)	3 % (7)	24 % (67)	2 % (5)	100 % (278)

* PA = parandusalgatus
** Muude alla liigituvad materjalis harva esinenud küsisõnad *millal*, *kuna*, *milline*, *kumb*.

[8] Avatud küsimusi oli materjalis 271, kuid küsisõnu esines rohkem (278), sest ühes küsimuses võis olla mitu küsisõna (nt *`kelle: mis `firma.*).

põhjal arvutades ei ületa nende hulk kõikide küsimuste tüüpide peale kokku itaalia keeles 2 %, inglise keeles 6 % ja hollandi keeles 8 %. See, et eesti keeles on argivestlustes enam retoorilisi küsimusi, võib ühest küljest tuleneda erinevast materjalist. Teisalt võib keeltevaheline erinevus johtuda kultuurilistest erinevustest. Üks seletus võib-olla näiteks see, et eesti keeles kasutataksegi suhtumise ja emotsioonide väljendamiseks enam küsilause vormi. Põhjalike järelduste tegemiseks vajab see teema eraldi uurimist.

5. Kokkuvõte

Avatud küsimusi vormistavad eesti keeles erinevad küsisõnad (*mis*, *kuidas*, *kes*, *kus*, *miks* jne) ning küsimusega ei anta potentsiaalset vastust ette. Analüüsi jaoks kogusin Tartu Ülikooli suulise keele argikorpusest 271 vestluskatket, mis sisaldasid avatud üksikküsimust. Eesmärk oli välja selgitada, millisel moel inimesed igapäevaselt suheldes vormistavad avatud küsimusi ning milliseid suhtlustegevusi nad nendega teevad. Lisaks esitasin küsimuste vormi ja suhtlustegevuse vahelisi seoseid ning tõin välja võrdlusi varasemate tulemustega.

Siinse töö materjali põhjal võib järeldada, et avatud küsimuste eesmärk ei ole suulises argivestluses ainult info hankimine. Peale info pärimise (144 korral) algatati avatud küsimustega parandusi (55), esitati retoorilisi (65) või enesele suunatud küsimusi (5), kusjuures üks küsimus võis vestluses esindada mitut suhtlustegevust korraga, nt väljendada ühtaegu nii infosoovi (või parandusalgatust) kui ka retoorilist küsimust. Mitut suhtlustegevust korraga väljendav küsimus annab vastajale võimaluse valida, millisele tegevusele tema reageerib. See sõltub eeskätt sellest, kas kuulaja (vastaja) soovib näidata end käesoleva teema juures teadja või mitteteadjana. Infosoovile vastates asetab vastaja ennast kõrgemale, teadja positsioonile, samas küsija asetab ta madalamale, mitteteadja positsioonile. Küsilauset retoorilise küsimusena (nt seisukohavõtuna) tõlgendades seab kuulaja end madalamale, mitteteadja positsioonile, ja küsija kõrgemale, teadja positsioonile.

Võrdluseks eesti ametlike infodialoogidega saab öelda, et argivestluses kasutatakse ka suhtumist ja emotsioone väljendavaid tegevusi (retoorilised küsimused), mida ametlikes vestlustes ei esine pea üldse. Ka Max Plancki instituudi projekti raames uuritud hollandi, taani, inglise ja itaalia argivestlustega võrreldes kasutatakse eesti argidialoogides tunduvalt enam retoorilisi küsimusi.

Siinse töö materjalis olid 72 % avatud küsimustest vormistatud lausekujulisena, fraase esines vähem (28 %). Kui infosoovid ja retoorilised küsimused vormistati põhiliselt lausena, siis parandusalgatused fraasina. Parandusalgatused käivad eelneva teksti kohta, mistõttu piisab nende vormistamisel fraasist. Niisiis oli fraasikujuline parandusalgatus vestlustes tavalisem (82 %) kui lausekujuline (18 %). Fraasikujulist parandusalgatust saab pidada markeerimata ja eelistatud variandiks, lausena vormistatud parandusalgatust markeerituks ja mitte-eelistatuks. Põhjus on eeskätt selles, et fraasikujulised parandusalgatused liigituvad pea alati tüüpi, kus kuulmis- või mõistmisprobleemi lahendab ühtlasi selle põhjustaja (kõneleja). Samas lausena vormistatud parandusalgatused kuuluvad tüüpi, kus probleemi lahendab vestluspartner (kuulaja), kes ei ole probleemi tekitaja.

Avatud küsimused vormistati enim *mis*-küsisõnaga (59 %). Põhjus seisneb selles, et *mis* on üldise tähendusega ning sellega saab moodustada küsiühendeid, võimaldades küsida erinevate semantiliste kategooriate kohta. Seetõttu on *mis* võtnud teiste küsisõnade rollid enda kanda. Suhtlustegevustele on omased kindlad küsisõnad ja -partiklid: retoorilisel küsimusel *mis* ja *miks*; parandusalgatusel *mis*, *kus* ja *ah*. Kokku võttes saab öelda, et teatud suhtlustegevustes kasutatakse kindlaid vormivahendeid.

Siinne töö tõstatab mitmeid küsimusi edasiseks uurimuseks. Miks esineb inglise keeles avatud parandusalgatust ja lokaliseerivat parandusalgatust enam-vähem võrdsel määral, samal ajal kui eesti ja vene keeles kasutatakse tunduvalt rohkem lokaliseerivat algatust? Mille pärast eelistavad vestlejad avatud küsimusi vormistada eeskätt *mis*-küsisõna abil, kuigi selleks on teisigi vahendeid? Mis seletab seda, et eesti argivestluses kasutatakse rohkem retoorilisi küsimusi kui indoeuroopa keelte (itaalia, inglise, taani ja hollandi) argidialoogides?

Artikkel toetub Tartu Ülikoolis 2015. aastal kaitstud magistritööle „Avatud küsimused suulises argivestluses". Artikli valmimist on toetanud Tartu Ülikooli sihtasutus Voldemar Siimoni mälestusstipendiumi kaudu.

Kirjandus

Baranova, Julija 2015. Other-initiated repair in Russian. – Open Linguistics, kd 1, nr 1, lk 555–577.

Drew, Paul, Heritage, John 2006. Editors' introduction. – Conversation Analysis: Turn-taking and Repair. Toim P. Drew, J. Heritage. London: Sage Publication, lk xxi–xxxvi.

EKG II = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Peatoim Mati Erelt. Toim Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993.

Enfield, N. J., Stivers, Tanya, Levinson, Stephen C. (toim) 2010. Question-Response Sequences in Conversation across Ten Languages. – Journal of Pragmatics, kd 42, nr 10, lk 2615–2860.

Englert, Christina 2010. Questions and responses in Dutch conversations. – Journal of Pragmatics, kd 42, nr 10, lk 2666–2684.

Heinemann, Trine 2010. The question-response system of Danish. – Journal of Pragmatics, kd 42, nr 10, lk 2703–2725.

Hennoste, Tiit 2000a. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde VI. Lausung suulises kõnes I. – Akadeemia, nr 10, lk 2221–2254.

Hennoste, Tiit 2000b. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde VIII. Lausung suulises kõnes III. – Akadeemia, nr 12, lk 2689–2710.

Hennoste, Tiit, Gerassimenko, Olga, Kasterpalu, Riina, Koit, Mare, Rääbis, Andriela, Strandson, Krista 2009a. Küsimused eestikeelses infodialoogis I. Küsimuste vorm. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 341–359.

Hennoste, Tiit, Gerassimenko, Olga, Kasterpalu, Riina, Koit, Mare, Rääbis, Andriela, Strandson, Krista 2009b. Suulise eesti keele korpus ja inimese suhtlus arvutiga. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, kd 5, lk 111–130.

Hennoste, Tiit, Rääbis, Andriela, Laanesoo, Kirsi 2013. Küsimused eestikeelses infodialoogis II. Küsimused ja tegevused. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 7–29.

Heritage, John 2012. Epistemics in action. Action formation and territories of knowledge. – Research on Language and Social Interaction, kd 45, nr 1, lk 1–29.

Hutchby, Ian, Wooffitt, Robin 2006. Conversation Analysis. Principles, Practices and Applications. Cambridge: Polity Press.

Kazakovskaya, Victoria V., Balčiūnienė, Ingrida 2012. Interrogatives in Russian and Lithuanian child-directed speech: Do we communicate with our children in the same way? – Journal of Baltic Studies, kd 43, lk 197–218.

Keevallik, Leelo 2005. Suhtluskeele uurimine partiklistunud verbivormide näitel. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 535–548.

Kendrick, Kobin H. 2015. Other-initiated repair in English. – Open Linguistics, kd 1, nr 1, lk 164–190.

Kõrgesaar, Helen 2014. Küsimused eesti lapsele suunatud kõnes leedu ja vene keele taustal. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, kd 10, lk 159–175.

Laanesoo, Kirsi 2012. Pööratud polaarsusega retoorilised küsimused argivestluses. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 499–516.

Laanesoo, Kirsi 2014. Direktiivsed *mis-* ja *mida*-küsilaused suulises suhtluses. – Emakeele Seltsi aastaraamat, kd 59 (2013). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 103–126.

Levinson, Stephen. C. 1998. Minimization and conversational inference. – Pragmatics: Critical Concepts. Kd 4: Presupposition, Implicature and Indirect Speech Acts. Toim Asa Kasher. London: Routledge, lk 545–612.

Metslang, Helle 1981. Küsilause eesti keeles. Tallinn: Valgus.

Mihkels, Krista 2013. Keel, keha ja kaardikepp: õpetaja algatatud parandussekventside multimodaalne analüüs. (Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuensis 16.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Rossano, Federico 2010. Questioning and responding in Italian. – Journal of Pragmatics, kd 42, nr 10, lk 2756–2771.

Schegloff, Emanuel A. 2007. Sequence Organization in Interaction. A Primer in Conversation Analysis I. Cambridge: Cambridge University Press.

Schegloff, Emanuel, Jefferson, Gail, Sacks, Harvey 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – Language: Journal of the Linguistic Society of America, kd 53, nr 2, lk 361–382.

Selting, Margret, Couper-Kuhlen, Elizabeth 2001. Introducing Interactional Linguistics. – Studies in Interactional Linguistics. Toim M. Selting, E. Couper-Kuhlen. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 1–22.

Stivers, Tanya 2010. An overview of the question-response system in American English conversation. – Journal of Pragmatics, kd 42, nr 10, lk 2772–2781.

Stivers, Tanya, Enfield, Nick J. 2010. A coding scheme for question-response sequences in conversation. – Journal of Pragmatics, kd 42, nr 10, lk 2620–2626.

_Wh_-questions in Estonian everyday conversation

Keywords: spoken Estonian, everyday dialogue, questions, social action, *wh*-questions, conversation analysis

The purpose of the article is to research the social actions of *wh*-questions in Estonian everyday conversations and find out whether there is a connection between the form of the question and the social action. *Wh*-questions are formed with question words (*mis* 'what', *kuidas* 'how', *kes* 'who' etc.) and the question does not contain an answer. The material consists of 271 extracts collected from the Corpus of Spoken Estonian of the University of Tartu. The extracts were analysed using the methodology of conversation analysis.

There were four social actions performed by the *wh*-questions analysed: Request for information (144), Rhetorical question (65), Repair (55), and Outloud (5). Hence, not all of the *wh*-questions are related to the prototypical role of seeking information. Moreover, a *wh*-question can perform more than one action at the same time. For example, it can function as a Request for information and simultaneously convey a statement.

What is more, social actions have central performers among form variants. Requests for information and Rhetorical questions are typically formed as sentences and Repairs as phrases. As Repairs are closely linked to prior talk they can be formed by minimal linguistic units. However, a preferred type of Repair (viz. other-initiated self-repair) is formed as a phrase, whereas a dispreferred type – self-initiated other-repair – is formed as a sentence. While Requests for information use a different range of q-words, Rhetorical questions are formed mainly by the q-words *mis* 'what', or *miks* 'why'; and Repairs by the q-words *mis* 'what', *kus* 'where', or the particle *ah* 'huh'.

Andra Rumm (b. 1991), MA, University of Tartu, PhD Student, andra.rumm@ut.ee